

Papers autobiogràfics

Tradició i actualitat

Els dietaris i les memòries viuen un moment d'esplendor a Catalunya i, especialment, al País Valencià. L'atractiu del gènere i l'aposta editorial en són algunes de les causes.

Per **Anna Esteve**

La literatura autobiogràfica està de moda. Un dels fenòmens literaris més atractius i rellevants que s'ha produït en la literatura catalana dels últims anys ha estat, justament, la puixança de la literatura memorialística o autobiogràfica, amb un paper protagonista assumit pels diaris i dietaris. Una forma d'escriptura que ha eixamplat el gènere assagístic i que, lògicament, no sorgeix del no-res, sinó que té una tradició sòlida, amb noms tan il·lustres com els de Josep Pla, Josep M. de Sagarra, Gaziel, Joan Puig i Ferrer o Aurora Bertrana, entre molts d'altres, l'obra d'alguns dels quals ha estat reeditada recentment.¹ Malgrat l'aportació inqüestionable d'aquests autors i autors, amb obres publicades l'últim terç del segle xx, no

és fins a les acaballes d'aquest segle i sobretot durant el nou mil·lenni que podem parlar de normalitat del gènere a casa nostra. De fet, es tracta d'un moment de gran vitalitat i d'una riquesa extraordinària, amb diversitat de propostes i amb un relleu generacional imprescindible per a la salut literària de qualsevol cultura.

Podem situar el principi d'aquest interès als anys noranta, quan es produeix un vertader *boom* de textos memorialístics, sota el guiatge d'aquells que van viure la tragèdia de la Guerra Civil i la diàspora posterior —dins o fora del territori— i necessitaven donar a conèixer la seua experiència com a testimoni i denúncia, per intentar restituir

Josep Pla i Gaziol.

una realitat emmascarada programàticament per la dictadura. Al capdavant, era una manera de recuperar la memòria històrica, d'anar refent la història, en majúscules, i també la intrahistòria d'una societat i de tot un país.

Al costat d'aquestes obres també es produeix l'eclosió d'una forma d'escriptura fins a aquell moment intermitent, o considerada secundària en la trajectòria creativa dels autors i les autores: el dietari. Els motius pels quals molts escriptors es decanten per aquest tipus d'escriptura són múltiples i diversos, però gairebé tots estan en sintonia amb el temps de la postmodernitat o hi encaixen en gran manera. Així, característiques com el presentisme —seguint la terminologia d'Enric Balaguer (en *La totalitat impossible*)—, l'exaltació de l'individualisme, el fragmentarisme i la tendència a la intermitència temporal i al collage,

l'absoluta llibertat, la tèbia frontera que separa realitat i ficció, o el discurs sobre la identitat cristal·litzen en els dietaris, s'hi troben ben còmodes, s'hi acomoden perfectament, com veurem tot seguit.

Formalment, aquestes obres estan constituïdes per fragments que s'acoblen com un trencaclosques per projectar una personalitat, una mirada pròpia envers el món. Són anotacions organitzades seguint sovint la datació —tot i que, més que per la llei del calendari, estan regides per la constància i la periodicitat— i autònomes, sense lligam temàtic ni formal entre unes i altres, de caràcter obert i discontinu. Aquest fragmentarisme potencia també una gran heterogeneïtat creativa, una amalgama de materials i discursos: fotografies, dibuixos, poemes, embrions d'articles o de narracions, assaigs més o menys extensos, pen-

«L'absoluta llibertat, la tèbia frontera que separa realitat i ficció, o el discurs sobre la identitat cristal·litzen en els dietaris.»

saments condensats en forma d'aforismes, converses, glosses i comentaris, etc., conviuen en aquestes obres.

En resum, el dietari respon en essència a un *jo* que s'inscriu en el *temps*: dues coordenades que el vertebruen. Parafrasejant Montaigne, el *jo* és la matèria d'aquests escrits —el que viu, el que pensa, el que somia—, però també la relació amb la societat i la seua manera d'interpretar tot el que l'envolta. Aquest és, sens dubte, un dels seus principals atractius. Altrament, el del dietarista és un afany d'arrelar-se al present i de salvar el material més volàtil, més fràgil: somnis, converses, impressions i records, vivències, pensaments i rutines que emanen del dia a dia. L'obra esdevé així un àlbum on col·leccionar i conservar instants de vida —una pulsio que connecta el dietari amb la poesia; no debades, molts dels dietaristes conreen tots dos gèneres— i un espai on dimensionar el present.

A diferència dels dietaris, les memòries i autobiografies giren la mirada envers el passat amb la intenció de reconstruir un temps viscut, en un clar exercici de memòria personal, que esdevé col·lectiva. De vegades, aquests textos retrospectius presenten un relat unitari, amb el propòsit d'aplegar tota una vida seguint el model tradicional —de clàssics com les *Memòries* de Sagarra—. D'altres, més acords amb la postmodernitat, recreen el passat parcialment; per exemple, se centren només en una època (sovint la infantesa —una època mitificada—, o la primera joventut —amb l'afirmació de la identitat—). O bé basteixen el relat a partir d'un motiu concret que va lligant els records —com ara les cases on s'ha viscut, com a *Si aquest carrer fos meu*, de Stefanie Kremser—. Al capdavall, són obres que poden tenir un valor testimonial i històric, però que són literatura: hi dosifiquen la ficció —condició indistriable de la mateixa acció de recordar, sempre fabuladora i inexacta— en un intent de casar la voluntat estètica amb la veritat subjectiva del creador.

Uns i altres textos demostren que qualsevol vida pot tenir interès —si està ben contada—. El que captiva el lector és justament aquest posicionament, aquesta perspectiva personal des de la qual copsar el món; la reflexió existen-

cial a partir d'una vida concreta, com la de qualsevol de nosaltres. Vides que ens ajuden a entendre el món i el transcurs de la història, i ens permeten reconèixer-nos-hi.

Dels noranta ençà, aquesta literatura no ha deixat d'eixamplar i enriquir el panorama cultural català. Un dels símptomes d'aquesta eferescència el podem observar en algunes publicacions periòdiques de prestigi que dediquen un espai a la publicació d'aquest tipus de papers. Així, la revista *L'Espill*, aproximadament des de l'any 2013, inclou una secció anomenada «Fulls de dietari» —on ressona l'eco de la secció del diari *La Publicitat* que Carles Soldevila signà entre el 1922 i el 1934—, en la qual han col·laborat escriptors reconeguts, amb una trajectòria consolidada en el conreu dels dietaris, com Àlex Susanna, Rafa Gomar, Jaume Subirana, Enric Balaguer, Gustau Muñoz, Ramon Ramon, Francesc Parcerisas, Antoni Martí o Ferran Garcia-Oliver, i altres amb una obra més incipient en aquest gènere, com Maria Folch o Mireia Sellarés. La proporció d'autors valencians no és casual, potser inspirats encara per la figura de Fuster. El cert és que, com diu Gustau Muñoz, «Potser el millor assaig català s'està escrivint a València», una apreciació que subscriuim al cent per cent.

Aquesta nòmina evidencia ben a les clares, d'una banda, l'aposta decidida per impulsar el gènere i difondre la rica producció de la literatura catalana —amb un elevat percentatge de dietaristes valencians que destaca del conjunt de la producció assagística en general—; i, de l'altra, una de les anomalies que arrossega el dietarisme català contemporani —i l'assaig en termes generals— i que és l'escassa presència de les dones, que en altres modalitats literàries ha estat del tot superada (només cal recordar la llista dels autors amb més vendes durant el confinament Sant Jordi 2020: Irene Solà, Eva Baltasar i Núria Cadenes, entre d'altres).

Una iniciativa semblant a la que acabem de comentar, però de més llarg recorregut, és la que presenta la revista *L'Avenç*, que publica textos memorialístics (no solament dietaris) originals, primer en la revista —en la secció

Fotografia: Brad Greenlee (Creative Commons CC BY 2.0).

«Relats»— i posteriorment aplegats en forma de llibre. És el cas de Julià Guillamon, que durant l'any 2015 va publicar-hi mensualment relats que recreaven les seues vivències personals, i les dels seus familiars, al barri de la Plata del Poblenou de Barcelona, fins a arribar a publicar l'obra conjunta el 2018. L'editorial ofereix al lector l'oportunitat de descobrir i llegir en català l'obra memorialística d'autors internacionals consagrats com a narradors, com Joseph Conrad, Gertrude Stein o Katherine Mansfield, al costat d'una llarga nòmina d'autors catalans contemporanis, com Xavier Benguerel, Gustau Muñoz, Simona Škrabec, Enric Bou o Joan-Daniel Bezsonoff.

A hores d'ara, són moltes les editorials que aposten per la literatura memorialística i ofereixen en els seus catàlegs papers autobiogràfics tant d'autors estrangers com de ca-

talans, clàssics i actuals. Tot plegat, exemples valuosos de plataformes culturals que en els darrers anys han contribuït clarament a la difusió de la literatura autobiogràfica i de l'assaig català, que, com hem vist, viuen un moment de plena maduresa, potser el millor de la seua història. ●

Notes

- 1 Per exemple, L'Altra Editorial publicà el 2018 les *Meditacions en el desert*, de Gazieli; Edicions de 1984, *Els vençuts*, de Xavier Benguerel, l'any 2014, després que *L'Avenç* publicara les seues *Memòries*, el 2008.